

GRŪDŲ KAINŲ KITIMO TENDENCIJOS LIETUVOJE 2006–2010 METAIS

THE TENDENCIES OF GRAIN PRICES IN LITHUANIA IN 2006–2010

Vidmantas BRADŪNAS

LAEI Produktų rinkotyros skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas, vidmantas@laei.lt

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos grūdų rinkoje vykstantys ekonominiai procesai bei jų poveikis grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijoms.

2006 metai augalininkystės sektoriui buvo labai nepalankūs, 2007–2009 metais žymiai padidėjo augalų derlingumas ir derlius, o 2010-ieji dėl nepalankių klimatinių sąlygų buvo nederlingi – javų derlingumas, palyginti su 2009 metais, sumažėjo 20,3 proc.

Lietuvos grūdų rinka labiausiai priartėjusi prie monopolinės konkurencijos sąlygų, ir grūdų kainas teoriškai turėtų lemti paklausos ir pasiūlos tarpusavio priklausomybės jėgos. Tačiau taip yra ne visada – grūdų kainoms mažėjant, jų pasiūla nemažėja, o netgi kartais didėja. Straipsnyje nagrinėjamos priežastys, kurios labiausiai paveikė pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybę ir padarė didžiausią įtaką grūdų kainų kitimui. Lietuvoje 2009 metais javų grūdai buvo supirkti 35,5 proc. pigiau negu 2008 metais. Pagrindinė to priežastis buvo grūdų perteklius, o tuo pačiu ir pasiūlos rinkoje didėjimas, kurį lėmė kasmet didėjantis grūdų derlius bei mažėjantis jų vidaus vartojimas, o grūdų eksportas nepajėgė sumažinti sparčiai didėjančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos įtaką tų metų kainoms. Nors 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, javų grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė javų grūdų pasiūlą ir sudarė prielaidas grūdų kainoms padidėti 44,5 proc.

Siekiant sumažinti grūdų pasiūlą bei padidinti jų paklausą ir sudaryti ekonomines prielaidas grūdų kainoms ateityje kilti ne daugiau negu infliacija, parengtos išvados ir pasiūlymai.

Raktažodžiai: grūdai, kaina, pasiūla, paklausa, rinka.

ĮVADAS

Rinka užtikrina išteklių, produktų ir pajamų paskirstymą bei panaudojimą. A. Žvirblis [15] teigia, kad prekės ar paslaugos kaina – tai pinigų suma, kurią pirkėjas sumoka už prekės (paslaugos) vienetą. P. Kotler priduria, kad tai gali būti ne tik pinigų, bet ir „vertybių suma, kurią vartotojas išmaino į naudą, gaunamą turint arba vartojant gaminį ar paslaugą“ [5].

Tarp pirkėjų ir pardavėjų mainų metu nusistovėjusi kaina šiandien vadinama rinkos kaina. Ji yra „savotiškas „signalas“ gamintojui apie vertės pripažinimą. Tokia kaina – tai vertės pinigine išraiška, o kartu ir informacija apie visuomeniškai būtinas sąnaudas prekei pagaminti“ [3]. Kainos nustato gamybos struktūrą, daro lemiamą poveikį išteklių judėjimui, produktų paskirstymui bei ūkio pelningumui. Todėl teisingai nustatyta kaina, kaip rašo J. Rastenis, yra „ūkio egzistavimo ir sėkmės laidas“ [10].

Kiekvienas ūkio subjektas gali laikytis savitos kainų politikos. Tačiau tam jis turi mažiau laisvės, jei gaminamas produktas yra panašus ir neišsiskiria iš konkurentų gaminamų prekių. Kaina priklauso ir nuo pasiūlos koncentracijos – kuo ji mažesnė (kuo daugiau pardavėjų egzistuoja), tuo atviresnė ir kainų konkurencija. Nustatydamas kainą ūkio subjektas turi įvertinti prekių paklausą, gamybos sąnaudas, atlikti išsamią konkurentų prekių asortimento ir kainų

analizę. Įvertinęs minėtus kriterijus, pardavėjas renkasi vieną iš kelių kainos nustatymo metodų. Kaip dažniausiai naudojamus P. Kotler [5] akcentuoja šiuos: a) orientuotą į sąnaudas; b) orientuotą į paklausą; c) orientuotą į konkurentus.

Galutinės kainos nustatymas tampa daug sudėtingesnis, kai produkcija parduodama ne iš karto galutiniam vartotojui, pavyzdžiui, turguje, o atsiranda tarpininkų – didmenininkų ar mažmenininkų, kurie užsideda antkainius.

Apibendrinant galima teigti, kad kaina – labai svarbus, tačiau nepastovus rinkos veiksnys. Ji daro didelę įtaką rinkos dalyvių veiksmams ir atlieka daugybę funkcijų. Norint, kad kaina savo funkcijas atliktų tinkamai, ūkio subjektas privalo ją nustatyti tokią, kad prekė būtų paklausi ir pelninga.

Temos aktualumas. Lietuvos grūdų rinka labiausia priartėjusi prie monopolinės konkurencijos sąlygų ir grūdų kainas teoriškai turėtų lemti paklausos ir pasiūlos tarpusavio priklausomybės. Tačiau taip yra ne visada – grūdų kainoms mažėjant, jų pasiūla nemažėja, o kartais netgi didėja. Todėl svarbu iširti priežastis, kurios labiausiai veikia pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybę ir daro didžiausią įtaką grūdų kainų kitimui. Pagal tyrimo rezultatus parengtose išvadose pateikti siūlymai turėtų būti naudingi abiem rinkos dalyvių pusėms: javus auginantys ūkininkai, formuodami optimalią pasiūlą, užsitikrintų reikiamas pajamas, o grūdų vartotojai patenkintų savo poreikius už prieinamą kainą.

Tyrimo tikslas: išanalizavus grūdų rinkoje vykstančius ekonominius procesus bei jų priežastis ir įvertinus tų procesų įtaką grūdų kainų kitimo tendencijoms, parengti pasiūlymus dėl grūdų pertekliaus rinkoje mažinimo ir jų paklausos bei pasiūlos tarpusavio priklausomybės didinimo darant įtaką kainoms.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti grūdų pasiūlos ir paklausos tarpusavio priklausomybės poveikį kainų tendencijoms;
- 2) įvertinti atskirų rinkos dalyvių grūdų kainų kitimą priklausomai nuo jų tarpusavio sąveikos;
- 3) palyginti grūdų kainų pokyčius Lietuvos ir kitų ES valstybių rinkose ir apibendrinti jų priežastis.

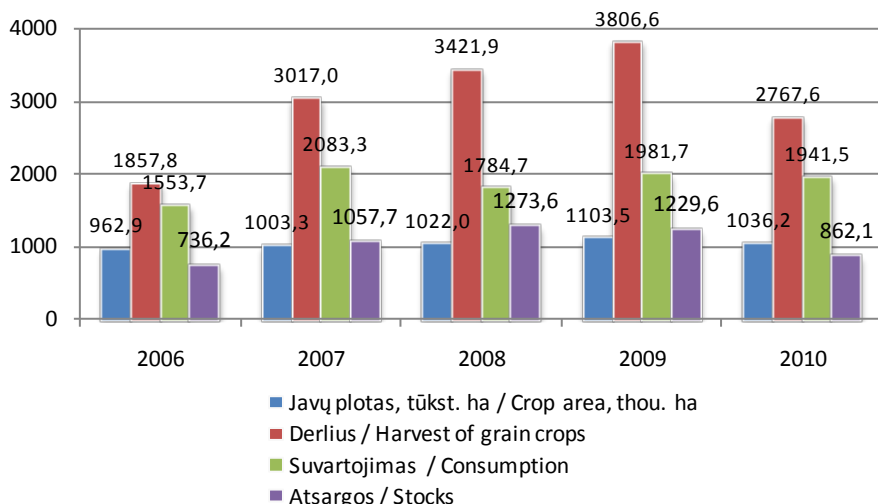
Tyrimo metodika: analizuota įvairių šalių autorių mokslinė literatūra, straipsniai, teisiniai dokumentai ir kita teorinė medžiaga. Informacijos apdorojimas ir analizė atlikti ją sisteminant, klasifikuojant bei taikant loginės analizės metodą.

Tyrimo laikotarpis apima 2006–2010 metus. Atliekant empirinį tyrimą, naudoti Lietuvos statistikos departamento, ES informacinių leidinių, Žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistemos, Europos Komisijos, Eurostato duomenys. Nagrinėjant grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijas ir jas lemiančias priežastis, naudoti statistinių duomenų sisteminės, lyginamosios ir loginės analizės metodai. Remiantis analizės rezultatais, nustatytas grūdų pasiūlos ir paklausos pokyčių tarpusavio ryšys bei jo, kaip pagrindinio kriterijaus, galinčio daryti įtaką grūdų kainoms, o kartu ir konkurencingumui, kitimo priežastys. Grafinis metodas taikytas tyrimo rezultatams iliustruoti.

TYRIMO REZULTATAI

Javų derlius ir atsargas. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, gautas 27,3 proc. mažesnis javų grūdų derlius, o palyginti su 2006-aisiais, jis išaugo 49,0 proc. (1 pav.). 2009 metais javais buvo apsėta 1103,5 tūkst. ha, arba 8,0 proc. daugiau nei prieš metus, o 2010 metais – 1036,2 tūkst. ha, palyginti su 2009-aisiais, 6,1 proc. mažiau.

Nuo 2007-ųjų grūdų suvartojimas kasmet vidutiniškai mažėjo maždaug 5 proc. Minėtos dvi tendencijos lėmė nuolat augantį iki 2009-ųjų metų nesuvartotų grūdų kiekį ir dar labiau padidino javų grūdų pasiūlą rinkoje.

1 pav. Javų pasėlių plotas, grūdų derlius, suvartojimas ir atsargos Lietuvoje 2006–2010 m., tūkst. t[7]
 Figure 1. Crop area, harvest of grain crops, consumption and stocks in Lithuania in 2006–2010, thou. T

2009 metų pabaigoje javų grūdų atsargos padidėjo net 82,3 proc. Sparčiai išaugusi grūdų pasiūla ir tapo pagrindine priežastimi, nulėmusia kainų mažėjimo tendencijas iki 2010 metų I pusmečio Lietuvos grūdų rinkoje. Nuo 2010 metų I pusmečio pabaigos dėl jau minėtų priežasčių, ne tik pabloginusių augalininkystės sektoriaus ekonominius rodiklius, bet kartu turėjusių įtakos grūdų atsargų šalyje sumažėjimui, grūdų kainos pradėjo augti.

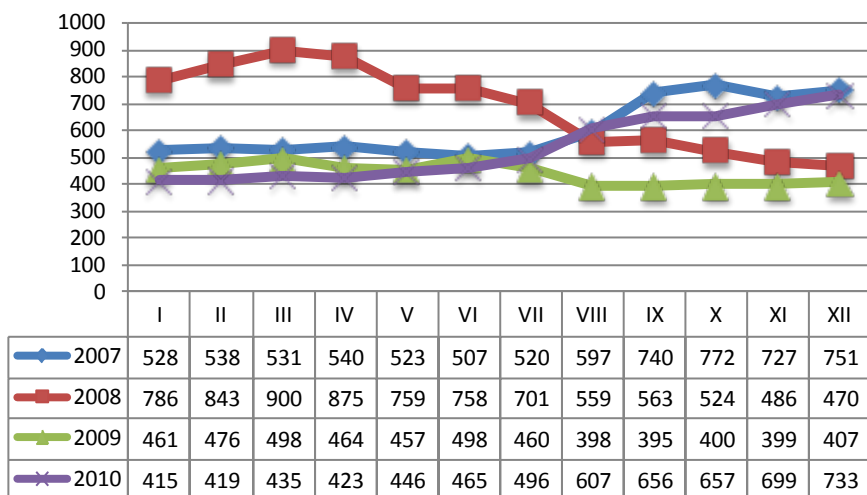
Grūdų supirkimas Lietuvoje. 2007–2009 metais javų derlius buvo geras ir žemdirbiai galėjo pasiūlyti rinkai daugiau grūdų. Išaugusi grūdų pasiūla, žymiai sumažinusi jų supirkimo kainas, sudarė realias prielaidas grūdų perdirbėjams ir verslininkams didinti grūdų supirkimą. Tačiau 2010 metais 27,3 proc. mažesnis javų grūdų derlius lėmė jų supirkimo sumažėjimą (1 lentelė). Per 2010 metus Lietuvoje supirkta 1934,2 tūkst. t javų grūdų, arba 23,9 proc. mažiau nei per 2009-uosius. Išaugo tik pašarinių kviečių, kukurūzų bei salyklinių miežių supirkimas, o daugiausia sumažėjo II klasės maistinių kviečių, rugių ir kvietrugių supirkimas.

Grūdų kainos nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau pradėjo mažėti. 2009 metais, palyginti su 2008-aisiais, vidutinė metinė grūdų supirkimo kaina nukrito 35,5 proc. Grūdų supirkimo kainos pradėjo didėti 2010 metų I pusmečio pabaigoje ir kilo iki metų pabaigos. Vidutinės supirkimo kainos 2010 metais, palyginti su 2009 metais, padidėjo 44,5 proc. (2 lentelė). Labiausiai išaugo grikių, kvietrugių, maistinių miežių ir maistinių rugių supirkimo kainos.

2010 metų gruodžio mėnesį vidutinė supirkimo kaina, palyginti su 2009-ųjų gruodžiu, maistinių kviečių buvo 80,1 proc., pašarinių kviečių – 66,7 proc., maistinių rugių – 2,3 karto, pašarinių miežių – 66,8 proc. didesnė. Vien per 2010 metų II pusmetį grūdai pabrango: maistiniai kviečiai – 47,8 proc., pašariniai kviečiai – 42,4 proc., maistiniai rugiai – 2,1 karto, pašariniai miežiai – 48,3 proc. (2–5 pav.).

Grūdų supirkimas 2006–2010 metais, tūkst. t [2]
Purchase of grains in 2006–2010, thou. t

Grūdai / Grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Kviečiai / Wheat	632,4	991,6	1445,2	1713,6	1378,7	-19,5
I klasės maistiniai food wheat, class I	200,8	144,1	210,7	635,6	612,6	-3,6
II klasės maistiniai food wheat, class II	67,0	436,0	710,2	699,7	256,1	-63,4
pašariniai / feed wheat	364,6	411,5	524,3	382,3	510,0	33,4
Rugiai / Rye	59,9	100,6	113,9	115,3	51,2	-55,6
I klasės maistiniai food rye, class I	23,7	19,6	65,0	77,9	17,4	-77,7
Miežiai / Barley	398,7	523,0	590,5	439,0	373,4	-14,9
maistiniai / food barley	9,3	40,1	42,7	33,9	32,3	-4,7
salykliniai / malt barley	35,5	61,0	78,2	59,6	68,0	14,1
pašariniai / feed barley	353,9	421,9	469,6	345,0	273,1	-20,8
Avižos / Oat	5,2	14,2	27,8	15,6	12,8	-17,9
Grikių / Buckwheat	3,6	7,8	3,4	2,9	2,3	-20,7
Kvietrugiai / Triticale	33,4	84,5	184,3	253,0	113,4	-55,2
Kukurūzai / Maize	0,6	7,1	8,8	1,9	2,4	26,3
Iš viso / Total	1144,7	1768,8	2398,4	2541,5	1934,2	-23,9

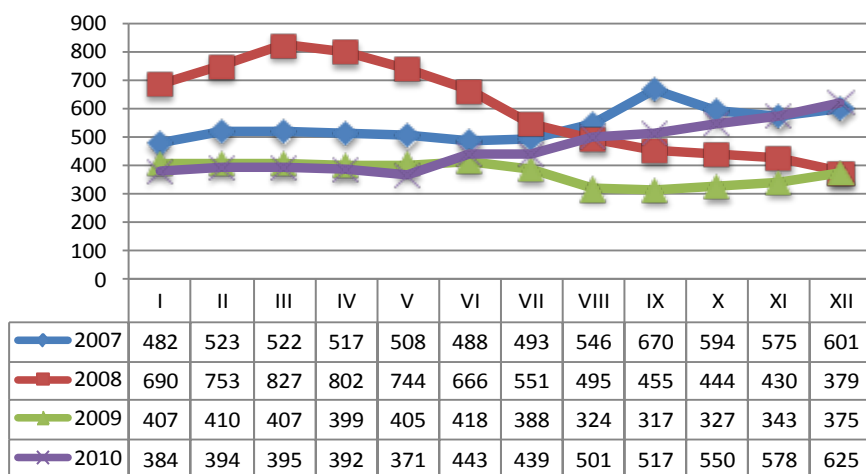
2 pav. Maistinių kviečių supirkimo kaina* 2007–2010 metais, Lt/t
Figure 2. Food wheat purchase prices in 2007–2010, Lt/t

* LAEI skaičiavimai.

Grūdų supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [7]
Purchase prices of grains in 2007–2010, Lt/t

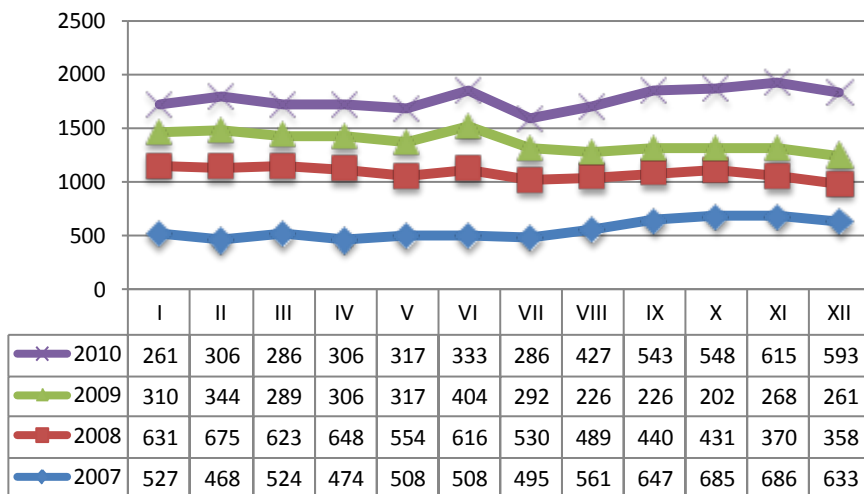
Grūdai / Grains	2007	2008	2009	2010*	2010, palyginti su compared to 2009, %
Kviečiai / Wheat	638	595	396	552	39,4
I klasės maistiniai food wheat, class I	657	675	415	578	39,3
II klasės maistiniai food wheat, class II	691	622	411	564	37,2
pašariniai / feed wheat	567	501	371	511	37,7
Rugiai / Rye	527	480	248	386	55,6
I klasės maistiniai food rye, class I	577	496	255	404	58,4
Miežiai / Barley	637	518	317	450	42,0
maistiniai / food barley	643	519	298	437	46,6
salykliniai / malt barley	793	659	394	509	29,2
pašariniai / feed barley	600	508	305	436	43,0
Avižos / Oat	511	446	204	300	47,1
Grikių / Buckwheat	914	663	564	1648	2,9 k.
Kvietrugiai / Triticale	536	440	269	461	71,4
Kukurūzai / Maize	749	708	438	579	32,2
Vidutinė / Average	625	561	362	523	44,5

* LAEI skaičiavimai.

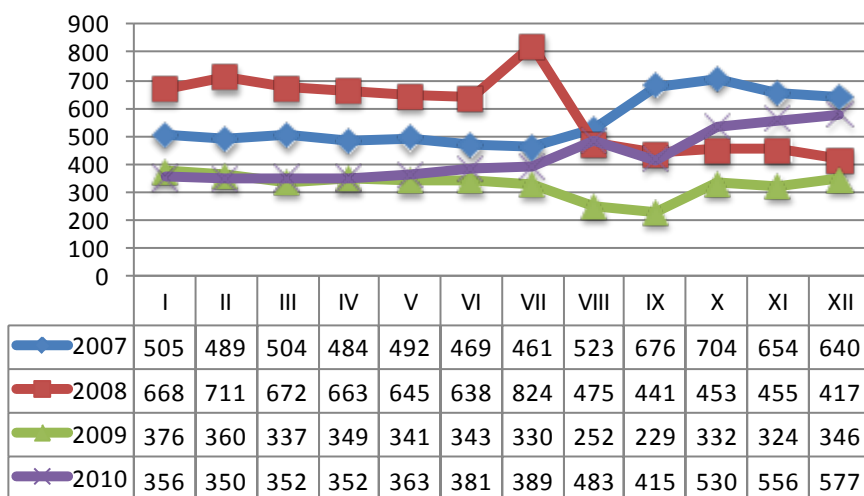

3 pav. Pašarinių kviečių supirkimo kaina* 2007–2010 metais, Lt/t
Figure 3. Feed wheat purchase prices in 2007–2010, Lt/t

* LAEI skaičiavimai.

4 pav. Maistinių rugių supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [2; 7]
 Figure 4. Food rye purchase prices in 2007–2010, Lt/t

5 pav. Pašarinių miežių supirkimo kaina 2007–2010 metais, Lt/t [2; 7]
 Figure 5. Feed barley purchase prices in 2007–2010, Lt/t

Daugelyje ES valstybių 2006–2010 metų 45-osios savaitės grūdų supirkimo kainų kitimo tendencijos buvo labai panašios, o 2010 metų 45-ąją savaitę, palyginti su 2009-ųjų ta pačia savaitę, padidėjo taip pat labai panašiai (3 lentelė). 2010 metų lapkričio pradžioje už maistinius kviečius tik Latvijoje, Bulgarijoje ir Estijoje buvo mokama atitinkamai 1,2 proc., 4,5 proc. ir 7,6 proc. pigiau, o kitose valstybėse jie buvo 1,3–17,1 proc. brangesni nei Lietuvoje. Už pašarinius kviečius daugiau nei Lietuva mokėjo visos valstybės, išskyrus Estiją ir Latviją. Maistiniai rugiai mūsų šalyje buvo 4,2 proc. pigesni nei Lenkijoje, 10,5 proc. – nei Slovakijoje ir 20,7 proc. – nei

Vokietijoje ir 3,1 proc. brangesni nei Latvijoje bei 2,2 proc. – nei Estijoje. Už pašarinius miežius tik Latvija mokėjo 3,9 proc. pigiau nei Lietuva, o kitose valstybėse jie buvo 0,4–16,9 proc. brangesni.

3 lentelė / Table 3

Vidutinės javų grūdų kainos kai kuriose ES valstybėse
2006–2010 metų 45-ąją savaitę (11-02-08), Lt/t [2]
Average prices of grains in selected countries in the 45 week of 2006–2010, Lt/t

Valstybės	2006	2007	2008	2009	2010	2010 palyginti su compared to 2009, %
Maistiniai kviečiai / Food wheat						
J. Karalystė / UK	518	881	684	492	805	63,6
Vokietija / Germany	462	764	453	405	740	82,7
Slovakija / Slovakia	421	735	444	362	695	92,0
Vengrija / Hungary	397	739	464	360	683	89,7
Lenkija / Poland	511	771	467	369	676	83,2
Lietuva / Lithuania	496	743	561	343	667	94,5
Latvija / Latvia	460	822	526	383	659	72,1
Bulgarija / Bulgaria	432	875	363	344	638	85,5
Estija / Estonia	442	672	552	357	620	73,7
Pašariniai kviečiai / Feed wheat						
J. Karalystė / UK	465	708	537	406	674	66,0
Vengrija / Hungary	328	513	313	346	674	94,8
Vokietija / Germany	445	735	427	395	632	60,0
Lenkija / Poland	434	758	411	358	590	64,8
Slovakija / Slovakia	384	673	330	291	569	95,5
Lietuva / Lithuania	411	663	383	320	547	70,9
Estija / Estonia	367	694	405	349	539	54,4
Latvija / Latvia	419	665	386	323	532	64,7
Maistiniai rugiai / Food rye						
Vokietija / Germany	455	750	386	335	711	2,1 k.
Slovakija / Slovakia	557	678	488	413	630	52,5
Lenkija / Poland	478	675	354	227	589	2,6 k.
Lietuva / Lithuania	480	621	341	189	564	3 k.
Estija / Estonia	420	602	444	309	552	78,6
Latvija / Latvia	322	670	425	247	547	2,2 k.
Pašariniai miežiai / Feed barley						
J. Karalystė / UK	451	723	483	342	639	86,8
Vokietija / Germany	401	747	395	341	609	78,6
Vengrija / Hungary	373	651	430	347	588	69,5
Bulgarija / Bulgaria	336	746	377	302	565	87,1
Estija / Estonia	369	638	438	312	550	76,3
Slovakija / Slovakia	372	507	334	290	535	84,5
Lenkija / Poland	379	699	317	288	533	85,1
Lietuva / Lithuania	398	667	434	301	531	76,4
Latvija / Latvia	374	684	381	284	511	79,9

Panašias grūdų kainų mažėjimo tendencijas Lietuvos ir ES rinkose lėmė tos pačios priežastys, todėl darytina prielaida, kad prognozuojamiems grūdų kainų pokyčiams Lietuvos rinkoje ir ateityje nemažos įtakos turės besikeičianti situacija pasaulinėse grūdų rinkose.

Grūdų suvartojimas vidaus reikmėms. Per 2010 metus šalies grūdų perdirbimo įmonės perdirbo 1033,9 tūkst. t javų grūdų, arba 34,6 proc. daugiau nei 2006 metais ir 13,1 proc. – nei 2009-aisiais. Tačiau dėl sumažėjusio javų grūdų suvartojimo vidaus reikmėms 2009 metais buvo perdirbta 2,6 proc. grūdų mažiau nei 2008-aisiais.

2010 metais, palyginti su 2007-aisiais (4 lentelė), mažesnę grūdų suvartojimą lėmė mažesnis jų poreikis pašarams (dėl sumažėjusio gyvulių skaičiaus) ir maistui (dėl sumažėjusio gyventojų skaičiaus ir dėl krentančios jų perkamosios galios). Javų grūdų vidaus vartojimo sumažėjimas dar labiau padidino jų perteklių šalyje 2009 metais ir paspartino supirkimo kainų kritimą.

4 lentelė / Table 4

Javų grūdų suvartojimas Lietuvoje 2006–2010 metais, tūkst. t [7]
Cereal grains consumption in 2006–2010, thou. t

Grūdų suvartojimas	2006	2007	2008	2009	2010*	2010, palyginti su compared to 2009, %
Sėklai / Seeds	208,4	216,5	203,6	217,6	223,5	2,7
Pašarams / Animal fodder	801,1	1235,3	982,1	1149,6	1105,6	-3,8
Gėrimų gamybai / Beverages	134,2	168,8	175,7	178,8	174,5	-2,4
Maistui / Human consumption	372,8	402,0	371,9	379,8	386,1	1,7
Nuostoliai / Losses	37,2	60,7	51,4	55,9	51,8	-7,3
Iš viso / Total	1553,7	2083,3	1784,7	1981,7	1941,5	-2,0

* LAEI skaičiavimai.

Javų grūdų eksportas. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo 22,5 proc. (5 lentelė). Eksportas į ES valstybes sumažėjo 26,7 proc. ir 2010 metais sudarė 58,2 proc. viso javų grūdų eksporto. Tačiau eksportas į trečiąsias šalis per tą patį laikotarpį sumažėjo tik 15,8 proc., ir jo dalis grūdų eksporte padidėjo 3,3 proc. punkto. Pagrindinė priežastis, ribojusi didesnę javų grūdų eksportą į minėtas šalis, – dėl pasaulinės krizės sumažėjusios galimybės skirti pakankamai lėšų grūdams pirkti, o eksportuoti mažesnius jų kiekius Lietuvai ekonomiškai buvo nenaudinga. Daugiausia lietuviškų kviečių 2010 metais nupirko Latvija – 26,3 proc., Saudo Arabija – 23,9 proc., Turkija – 10,2 proc., Vokietija – 9,0 proc. Rugių eksportuota į Latviją – 39,9 proc., Ispaniją – 33,2 proc., Suomiją – 14,9 proc., o miežių – į Latviją – 58,1 proc., Lenkiją – 16,8 proc., Nyderlandus – 9,1 proc., Daniją – 4,4 proc.

Nors 2009 metais grūdų eksportas sparčiai augo, tačiau tai neatsvėrė dar sparčiau didėjančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybės jėgų įtaką tų metų kainų mažėjimo tendencijoms. Nors 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, tačiau grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė pasiūlos sumažėjimą rinkoje ir sudarė prielaidas grūdų kainoms didėti.

Eksportuotų grūdų vidutinės kainos 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, taip pat augo: kviečių – 17,9 proc., rugių – 23,0 proc., miežių – 24,9 proc. (6 lentelė). 2010 metais javų grūdai eksportuoti 13,6 proc. brangiau nei supirkti, iš jų: miežiai – 8,2 proc., kviečiai – 10,0 proc., rugiai – 21,8 proc.

Javų grūdų eksportas 2006–2010 metais, tūkst. t [14]
Cereal grains exports in 2006–2010, thou. t

Javų grūdai Cereal grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Iš viso / Total:	737,9	722,5	1608,3	1778,8	1379,2	-22,5
iš jų: / of which:						
kviečiai / wheat	406,7	438,4	1129,9	1275,6	1123,1	-12,0
rugiai / rye	10,3	24,1	60,1	118,2	20,8	-82,4
miežiai / barley	302,2	227,6	316,1	189,0	154,1	-18,5

Eksportuotų javų grūdų vidutinės kainos 2006–2010 metais, Lt/t [14]
Average prices of exported cereal grains in 2006–2010, Lt/t

Javų grūdai Cereal grains	2006	2007	2008	2009	2010	2010, palyginti su compared to 2009, %
Iš viso / Total:	426	736	696	487	594	22,0
iš jų: / of which:						
kviečiai / wheat	407	682	725	515	607	17,9
rugiai / rye	373	702	687	382	470	23,0
miežiai / barley	438	810	577	390	487	24,9

IŠVADOS

Per analizuojamus metus javų grūdų kainos Lietuvoje kito – nuo 2006 metų II pusmečio iki 2008 metų balandžio mėnesio augo, o vėliau ėmė mažėti. Lietuvoje 2009 metais javų grūdai buvo supirkti 35,5 proc. pigiau negu 2008 metais. Grūdų supirkimo kainos pradėjo didėti 2010 metų I pusmečio pabaigoje ir kilo iki metų pabaigos. 2010 metais grūdų vidutinės supirkimo kainos, palyginti su 2009-aisiais, išaugo 44,5 proc. Maistinių kviečių vidutinė supirkimo kaina 2010 metų gruodžio mėnesį buvo 80,1 proc., pašarinių kviečių – 66,7 proc., maistinių rugių – 2,3 karto, pašarinių miežių – 66,8 proc. didesnė nei prieš metus.

Grūdų kainų mažėjimo 2009 metais pagrindinė priežastis buvo grūdų pertekliaus didėjimas, kurį lėmė rinkoje vykstantys procesai:

- 2006–2009 metais grūdų derlius Lietuvoje didėjo apie 10 proc. kasmet, o šalies apsirūpinimas savais grūdais vidutiniškai – net 45 proc. punktais,
- per minėtą laikotarpį mažėjo javų grūdų vartojimas vidaus reikmėms maždaug po 4 proc. kasmet,
- šios tendencijos nulėmė grūdų atsargų šalyje padidėjimą (net 82,3 proc.) ir sparčiai augančią javų grūdų pasiūlą rinkoje.

Nors 2009 metais grūdų eksportas sparčiai didėjo, tačiau tai ženkliai nesumažino dar sparčiau augančio grūdų pertekliaus ir mažai galėjo paveikti pasiūlos bei paklausos tarpusavio priklausomybės įtaką tų metų kainoms. 2010 metais, palyginti su 2009-aisiais, javų grūdų eksportas sumažėjo, tačiau javų grūdų derlius, sumažėjęs dar labiau, atitinkamai paveikė javų grūdų pasiūlos sumažėjimą rinkoje ir sudarė prielaidas grūdų kainoms didėti.

Grūdų kainų kritimą ES grūdų rinkoje, kaip ir Lietuvoje, lėmė išaugusi jų pasiūla – grūdų derlius padidėjo 10,1 proc., jų vartojimas išliko beveik toks pat, metinės grūdų atsargos išaugo 31,6 proc., o padidinti grūdų eksportą į trečiąsias šalis Lietuvos galimybės sumažėjo, nes dėl pasaulinės krizės joms trūko lėšų grūdams pirkti, o eksportuoti mažesnius jų kiekius Lietuvai ekonomiškai buvo nenaudinga.

Kadangi panašias grūdų kainų mažėjimo tendencijas Lietuvoje ir ES lėmė tos pačios priežastys, darytina prielaida, kad prognozuojamiems grūdų kainų pokyčiams Lietuvos rinkoje nemažos įtakos turės besikeičianti situacija ES grūdų rinkoje. Ateities sandoriai tarptautinėse biržose rodo, kad grūdų ir rapsų kainos nuo 2011 metų rugpjūtį pradės mažėti. Maistinių kviečių kainos Londono biržoje 2011 metų rugpjūtį turėtų būti apie 12,7 proc. mažesnės nei 2011 metų kovą, o miežiai per tą patį laikotarpį turėtų nebrangti.

Grūdų vidutinių supirkimo kainų palyginimas su vidutinėmis grūdų kainomis šalies turguose 2010 metais parodė, kad grūdų supirkimo kainų ir grūdų kainų šalies turguose kitimo tendencijos panašios, o kainos šalies turguose išsilaikė šiek tiek žemesnės. Pavyzdžiui, 2010 metų gruodį kviečių vidutinė kaina šalies turguose buvo 11,6 proc. mažesnė už vidutinę supirkimo kainą, rugių atitinkamai – 4,5 proc., miežių – 1,7 proc.

Siekiant sumažinti rinkoje grūdų pasiūlą bei padidinti jų paklausą ir sudaryti ekonomines prielaidas grūdų kainoms ateityje kilti daugiau negu infliacija, rekomenduotina:

- javų augintojams aktyviau naudotis išankstinėmis sutartimis su grūdų perdirbėjais arba eksportuotojais ir užtikrinti išankstines garantijas parduoti būsimą derlių; žinodami realų grūdų poreikį, augintojai galėtų realiau planuoti pasėlių struktūrą;
- grūdų paklausos pašarams didėjimą daug lemtų gyvulininkystės plėtra ūkiuose bei kooperatiniais pagrindais plėtojami gamybiniai santykiai tarp stambių specializuotų augalininkystės ir gyvulininkystės ūkių;
- nemažą įtaką gyventojų vartojimo fondo padidėjimui šalyje, o tuo pačiu ir paklausai, turėtų įstatyminių nuostatų, skirtų stiprinti vartotojų perkamąją galią bei skatinti vartojimą, taikymas. Iki šiol minėtų nuostatų poveikis – priešingas.

LITERATŪRA

1. *Agricultural prices and price indices* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/maintables>>.
2. *Agro RINKA*. Vilnius: Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, 2008–2010. ISSN 1648-397X.
3. BARTKIENĖ, A. Rinkos kainų politika ir kainodara. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993. 214 p. ISBN 9986-09-004-0.
4. BRADŪNAS, V. *Grūdų kainų kitimo tendencijos Lietuvoje 2006–2009 metais*. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2010. Nr. 22 (3). Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas. ISSN 1822–6760.
5. KOTLER, P. *Rinkodaros principai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2003. 854 p. ISBN 9986-850-50-9.
6. Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenų bazė. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt>>.
7. *Lietuvos žemės ūkis 2006–2009*. Vilnius: Statistikos departamentas, 2007–2010. ISSN 1648-0368.

8. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2009*. (2010). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1822-5101.
9. PRANULIS, V.; PAJUODIS, A.; URBONAVIČIUS, S.; VIRBILAITĖ, R. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000. 469 p. ISBN 9955-9318-0-9.
10. RASTENIS, J. *Kainodara*. Kaunas: Technologija, 2005. 95 p. ISBN 9955-09-887-2.
11. *Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai*. 2006–2010. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. ISSN 1392-6101.
12. SŪDŽIUS, V. *Pardavimų valdymas: principai ir praktika*. Vilnius: Pačiolis, 2002. 447 p. ISBN 995504053X.
13. URBONAVIČIUS, S. *Marketingas: apie sudėtingus dalykus – paprastai*. Vilnius: Pačiolis, 1995. 155 p. ISBN 9986-487-26-9.
14. ŽŪM užsienio prekybos duomenų bazė.
15. ŽVIRBLIS, A. *Rinkovados analizės principai ir metodologija*. Vilnius: Ciklonas, 2005. 208 p. ISBN 9955497831.

SUMMARY

The article presents economic processes going on in the Lithuanian grain market and their impact on the change tendencies of grain purchase prices. The Lithuanian grain market is very close to a monopolistic competition and theoretically interdependent forces of supply and demand should determine grain prices. But this is not always the case – while grain prices are decreasing, supply of grain is not decreasing but often increasing. The reasons that affected the interdependence of supply and demand and influenced the changes in grain prices are revealed in this article. In 2010 compared to 2009, grain exports declined, but the grain harvest, which decreased even more, determined the drop of grain supply on the market and created preconditions for growth in grain prices by 44.5 per cent.

In order to decrease grain supply and increase grain demand on the market and create economic preconditions for growth in grain prices at least by inflation, the conclusions and proposals are presented.

Key words: demand, grains, market, price, supply.